॥सांम्ब॥ ॥श्रीगणेशायनमः॥ओंनमःसर्वभूतानिविशेष्यपरिनिष्ठानि॥अखण्डानन्दबोध्यायपूर्णायपरमात्मने॥१॥
॥१॥ संसर्गाभावोऽन्योन्याभावश्चनञोऽर्थः॥नञान्वयिनावच्छेदकावच्छिन्नप्रतियोगिताबन्धव्युत्पन्निबलसिद्धःनी
लघटवतिनघटेनीलोघटोनघटइत्याद्यनुव्यवहारात्॥इहपीतघटवतिननीलोघटःपीतघटेननीलघटइत्या
दिव्यवहारात्॥प्रतियोग्यभावान्वयोतुल्ययोगक्षेमो॥तेनयत्सम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगिनोऽनुयोगिन्या×
धाराधेयभावस्तत्सम्बन्धेनैवान्वयबोधः॥तत्रतत्संसर्गाभावस्यापिनयैव॥यथापचतिचैत्रोनपचतिचै
त्रस्येदन्नेदमैत्रस्येतिनिरूप्यत्वादेःप्रथमान्तोपस्थापितएवनत्रर्थेतिनदभायस्यापितथा॥अ×
ष्याद्देश्चैत्रादिनिरूपितंस्वत्वादिकमर्थोनतुतन्निष्ठस्वामित्वमित्यादि॥अतिप्रसङ्गान्नस्वनाद्यनुनि
तेनचैत्रीयेऽपिधनेनेदंचैत्रस्येतिप्रतीतिप्रसङ्गात्॥निरूपकत्वादेःसम्बन्ध्यर्थप्रतियोगितानवच्छेद
कत्वादित्येषादिक्॥यत्रचाधाराधेयभावोनसंबन्ध्यर्थोलभ्यः॥तत्राऽनुयोगिपदेसप्तम्यपेक्षा॥यथा।
चैत्रेपाकःकर्तृनिरूप्यःचैत्रेनपाकःकर्तृनिः॥भूतलेघटःभूतलेनघटःइत्यादि॥अत्रचलात्यर्थवशात्कदाचिद्भूतला
देर्घटाद्यभावःकदाचिच्चघटादेर्भूतलादिरित्याभावःप्रतीयते॥अतएवघटियांदिगन्योनजलंद्र।
व्यादेरप्रतीतिरेकविशेष्यकत्वानुभवः॥अतएवभूतलेघटोनास्तिघटोनस्तःघटाःनसन्तीत्यादौघटयेत्ती।
त्यादिबबचनैक्यनियमइत्याकुः॥तेषाञ्जातौनसंसर्गत्वंअत्रगतिश्चिन्तनीया॥जातिसमवेतस्यात्वं
ऽप्रसिध्यत्वात्॥सम्बन्धान्तरेणजातिरवच्छिन्नत्वस्यचसंसर्गत्वात्॥यत्रचविशेषणविशेष्ययोरभे
दान्वयोव्युत्पन्नस्तत्राऽन्योन्याभावोनभासतेत्याहुः॥यथाअयंघटोनीलोनायंघटोनीलइति॥तत्र
विशेषणविशेष्ययोःसमानविभक्तिकत्वेविरुद्धविभक्तिविरहोवातन्त्रं॥अतएवयजतिषुयेयजा ॥रम॥
महेकरोतिनानुयाजेष्विन्द्रादौएकवाक्यतानुरोधाच्चयजामहइत्याद्यनुषङ्गौरवाच्चयजतिष्व ॥१॥

नुयाजनेरो बोध्यते। विशेषणविभक्तिः प्रयोगसाधुत्वार्था। नामार्थयोर्भेदान्वयएवप्रकारीभूतविभक्त्यर्थोपस्थितेस
न्त्वेत्यादि। त्वाद्यनेनतयोरन्वयबोधमाह एवनत्वंद्वितीयाविभक्तिस्त्वभेदार्थिका। नीलोत्पलमित्यादौ लुप्ता
याविभक्तेरनुसन्धानमिति मतेनुनरादयस्त्यत्रषष्ठ्यर्थस्यभेदस्यैवाऽन्वयेऽपिसप्तम्यर्थस्याऽभेदस्यानावो बो
ध्यते। यत्तुकरणनिषेधेविकल्पापत्तेर्भेदपरतानदृसदादिशब्दनिषेधसामान्यविधेस्तदितरपरतयाब्राह्म
णेभ्योदधिदातव्यं कोण्डिन्यायनदातव्यमित्यादौव्युत्पत्तिसिद्धत्वेनविकल्पानवकाशात्। नचनत्रापिकौण्डि
न्यभेदोबोध्यः। कौण्डिन्यपदस्यबिरुद्धैकवचनविरुद्धत्वात्। नरवलुमहतोराजोनमहतोराज्ञइत्यत्रेवमह
तोनमहतोराज्ञइत्यत्रापिमहद्भेदेदौप्रातीतिकयोरन्वयानुपपत्तेः कोनद्वितीयार्थेपिहितीयस्यानन्व
यित्वस्याऽनन्वयप्रसङ्गात्। अतएवराज्ञोश्राद्धेब्राह्मणकुलंनेत्यादौकरणनिषेधेपिब्राह्मणविकल्पावकाशः। नहितत्रा
पिराज्ञीतरपरतारहितेश्राद्धविधावपिअमादास्यापितद्भेदाद्विधेस्तारहितेराज्ञीश्राद्धप्रसक्तेर्दुर्वारत्वात्। नु
वलुक्रियारहितेश्राद्धविधावर्थवत्वाच्चान्वयमस्तिचेन्नेदंतेनसममेकवाक्यतामस्यासादयेत्। नापीदंनानुयाजे
षित्रिवत्पृथक्क्रियारहितेऽन्वयप्रसक्तौविकल्पापत्तेरप्रसक्तौनिषेधानुपपत्तिः। प्रसक्तेर्हिप्रतिषि
ध्यतेइतिचेत्साध्वीयान्। योमन्त्रपाठोयद्वत्साज्ञस्तद्वदेवन्हिनोस्तिस्मारोशब्दबोधेपिपरसप्तम्यर्थेनतत्र
क्रियाबोधात्। नहिनिषेधविधिवैयर्थ्यमितिचेन्नात्यर्थोनबोधनिबन्धनराज्ञिश्राद्धकरणवारणवारणेसत्यर्थत्वा
त्। एकविषयतयायुगपन्नानाप्रतिपत्तयोविरुद्धाअपिबहुत्वादविकल्पइति। अत्रचयोदृशिमहणेनेष्टसाधनमित्यादि
कनार्थोग्रहणविरोधात्। अपिनुयोदृशिग्रहणाभावेऽदृष्टसाधनमित्याकांक्षाव्युत्पन्नस्यनञ्समभिव्याहृतधात्व
र्थस्याभावेविभक्त्यर्थान्वयोऽनएवप्राभाकरानकल्पन्नुभक्षयेदितिभ्युतेःकल्पन्नभक्षणाभावेविषयेकेका
र्यमित्यर्थमाहुः। यमस्तुनात्यर्थंशास्त्रमुख्यफलाजनकत्वेपिचाङ्गस्यपरमारूपेष्टसाधनत्वमविरुद्धमाग्रहण

विध्यन्वयानुपपत्याचबोद्धव्यमित्यादिनाधियितम्परमापूर्वमनसाध्यानिधायिनम्मुख्यम्कल्पमिति कल्पत
इतिसर्वसमञ्जसम्। प्रतियोग्यभावयोःप्रतियोग्यनुयोगिभावोऽभावाधिकरणयोर्व्याधाराधेयभावःसम्ब
न्धविधयाभासते। निपातानिरिक्तस्थलएवप्रातिपदिकार्थयोर्भेदेनान्वयप्रकारीभूतविभक्त्यर्थोपस्थितेः
स्तन्त्रत्वात्। अतएवैवाद्यन्वयबोधेनषष्ठ्याद्यपेक्षा। यथाचत्रचमुख्यंअघटंभूतलमित्यसमादेशइत्यादौस
मासेसामानाधिकरण्यानुरोधान्नञोऽभावद्वयस्मरणा। केचिन्तु प्रतियोगिपदोत्तरपदस्यसुपःप्रतियोगि
त्वेऽनुयोगित्वेवानञुत्तरपदस्याधिकरणत्वेनञोबोऽभावद्वयतिलक्षणविभक्त्यर्थानुयोगिसमानविभ
क्तिकार्थयोरन्योन्याभावसंसर्गाद्भावबोधेननञोसामर्थ्यमितिननपचतिनरासइत्याहुरितिः॥ ॥इतिनञबोधःसमाप्तः॥ ॥
संवत् १९१० ज्येष्ठमासिकृष्णपक्षेनवम्यांभोमवासरेशुभेभूसारीत्युपनामकश्रीमद्रामचन्द्रभजनशंकरे
णलिखितम्॥ ॥श्रीमद्गुरुचरणपङ्कजभ्यांनमः॥ ॥ श्री ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ श्रीसाम्ब ॥ ॥

LIBRARY
UNIVERSITY
PENNSYLVANIA